

خود اظهاری مالیات و آثار و تبعات آن در جامعه و اقتصاد یک کشور

محمدعلی بیگ پور

۱-۱- در این نوع خوداظهاری شرط اساسی، رضایت کامل مودیان برای مشارکت در طرح و پرداخت مالیات است. مودیان مالیاتی اطلاعات مربوط به درآمدها و هزینه‌های خود را در اظهارنامه مالیاتی ابراز می‌کنند و در صورت داشتن سود براساس نرخ مالیاتی از پیش تعیین شده در قانون، مالیات خود را می‌پردازند.

۱-۲- اطلاعات مندرج در اظهارنامه‌های مالیاتی که بدین ترتیب تکمیل و تسلیم ادارات مالیاتی شده، استخراج و به سیستم رایانه داده می‌شود.

۱-۳- پس از پردازش اطلاعات اظهارنامه‌ها و مقایسه آنها با اطلاعات مودیان که قبلاً به رایانه داده شده است و تجزیه و تحلیل آنها، اظهارنامه‌های مالیاتی به سه گروه «عادی»، «کم ریسک» و «پر ریسک» طبقه‌بندی می‌شود.

۱-۴- معمولاً اظهارنامه‌های عادی مورد رسیدگی قرار نمی‌گیرند و تعداد کمی از اظهارنامه‌های کم ریسک با توجه به درجه اهمیت آنها رسیدگی می‌شوند اما اظهارنامه‌های پر ریسک به طور کامل به وسیله کارشناسان مالیاتی مورد رسیدگی قرار می‌گیرند. «انتخاب برای رسیدگی بر مبنای ریسک»

۱-۵- در صورت تخلف مالیاتی یا تخلف از اجرای قانون با مودیان متخلف برخورد قانونی شدید و قاطع می‌شود، به طوری که شخص متخلف دیگر جرئت تکرار آن را نخواهد داشت، ضمانت اجرایی قانونی در این مورد به قدری قوی و محکم است که گاه منجر به زندانهای درازمدت، جریمه‌های سنگین مالی و محرومیت از همه حقوق اجتماعی می‌گردد.

این مقاله به عنوان یک کوشش علمی و تجربی و جزئی از ادبیات پژوهشی مالیاتی می‌تواند در گسترش و اشاعه فرهنگ خوداظهاری مالیاتی علمی و منطقی مفید باشد، زیرا براساس تحلیل‌های بنیادی و متکی بر مدل‌های ارزشیابی شده نظرسنجی مودیان مالیاتی و ماموران مالیاتی استوار است و اساس و پایه آن بر داده‌های یک مطالعه پرسش کاوی و نتایج حاصل از بررسی نمونه‌های انتخاب شده متکی است. مولا علی (ع) می‌فرماید: «هر کاری که بدون علم و عقل انجام گیرد زیان آن حتماً بیشتر از فایده آن خواهد بود».

تعریف خوداظهاری مالیاتی

خوداظهاری مالیاتی به معنای واقعی عبارت است از ابراز اطلاعات درآمد و هزینه مودیان مالیاتی در یک فرم «اظهارنامه مالیاتی» و پرداخت مالیات با رضایت کامل در سررسیدهای تعیین شده از طرف قانونگذار یا دستگاه مالیاتی.

پایه و اساس خوداظهاری مالیاتی

در سده‌های اخیر، تعدادی از علمای علم مالیه و اقتصاد از جمله آدام اسمیت برای وصول مالیات عادلانه اصول و قواعدی را بیان کردند که دو مورد آن یعنی «سهولت در وصول مالیات» و «صرفه‌جویی در هزینه وصول مالیات»، پایه‌گذار سیستم خوداظهاری مالیات گردید.

انواع خوداظهاری مالیاتی

۱- خوداظهاری مالیاتی به شیوه علمی و کاربردی،

و اعتمادسازی بیشتر می‌سازد، زیرا این فرضیه که در نرخ صفر مالیات صفر و در نرخ صد هم مالیات صفر است به اثبات رسیده است. نظریه‌های اقتصادی هم بیانگر آن است که هر چه نرخ مالیات بیشتر باشد میل به فرار از مالیات هم بیشتر خواهد بود، در تعریف خوداظهاری مالیات به روش بومی و سنتی می‌توان گفت که خوداظهاری، براساس قرارداد یا تفاهمنامه یکطرفه که از سوی دستگاه مالیاتی برای اطلاع مودیان اعلام می‌شود، مودیان مالیاتی با توجه به شرایط تعیین شده در تفاهمنامه در صورت تمایل در طرح خوداظهاری شرکت می‌کنند.

شرایط مشارکت در خوداظهاری

- ۱- تعدادی از مودیان مالیاتی به تشخیص دستگاه مالیاتی نمی‌توانند در طرح خوداظهاری مشارکت کنند. مالیات آنها از طریق نیروی انسانی رسیدگی می‌شود.
- ۲- تسلیم به موقع اظهارنامه مالیاتی.
- ۳- اضافه کردن درصدی از مالیات سال گذشته به عنوان مالیات سال جاری به عنوان پیش شرط مشارکت در خوداظهاری سال جاری و پرداخت مالیات در سررسیدهای تعیین شده به وسیله دستگاه مالیاتی.
- ۴- رسیدگی به تعدادی از اظهارنامه‌های تسلیمی (حدود ۵ تا ۱۰ درصد) از طریق قرعه کشی (شانسی و تصادفی).

معایب خوداظهاری مالیاتی به شیوه غیر علمی

- ۱- اگر عامل اصلی رادر طرح خوداظهاری مالیاتی، رضایت و تمایل مودیان بدانیم بنابراین پیش شرط اضافه کردن درصدی از مالیات سال گذشته به عنوان پایه مالیات سال جاری نمی‌تواند با مفهوم خوداظهاری به معنای واقعی سازگار باشد.
- ۲- تعدادی از مودیان مالیاتی هر چند در سال جاری درآمد کمتری نسبت به سال گذشته داشته باشند و یا سودی عاید آنها نشده باشد، به منظور جلوگیری از درگیری و تبعات بعدی از روی ناچاری و به رغم میل خود و بدون رضایت خاطر در این نوع خوداظهاری مشارکت می‌کنند. بنابراین اساس کار که رضایت مودی است مورد نظر قرار نمی‌گیرد.
- ۳- گروهی از مودیان مالیاتی که قادر به پرداخت مالیات به شرح بالا نیستند و یا شرایط اعلام شده را نمی‌پذیرند از مشارکت در

مزایای خوداظهاری مالیاتی به شیوه علمی

- ۱- فرهنگ سازی مالیاتی و جلب اعتماد مودیان برای ابراز درآمد واقعی و پرداخت مالیات،
- ۲- ایجاد انگیزه و رضایت در مودیان مالیاتی برای مشارکت در طرح خوداظهاری،
- ۳- کاهش هزینه‌های اقتصادی و اجتماعی وصول مالیات،
- ۴- جلوگیری از اتلاف وقت مودیان و ماموران مالیاتی،
- ۵- جلوگیری از درگیری میان طرفین و در نتیجه کاهش فساد اداری،
- ۶- وصول مالیات بموقع و جلوگیری از کاهش درآمدهای مالیاتی با توجه به نرخ تورم و کاهش ارزش پول،
- ۷- به حداقل رساندن مراحل حل اختلاف مالیاتی و جلوگیری از طولانی شدن مراحل وصول مالیات،
- ۸- کمک به کاهش بار ترافیک و آلودگی هوا و هزینه‌های رفت و آمد از طریق قطع یا کم کردن مراجعات مودیان به ادارات مالیاتی.

خوداظهاری مالیاتی به روش سنتی و بومی «غیر علمی»

بررسیها نشان می‌دهد که استدلالهای نظری و مدلهای تحلیلی در حمایت از خوداظهاری به شیوه علمی، روز به روز افزایش می‌یابد اما در عین حال ثابت می‌کند که سیستم خوداظهاری به روش بومی و سنتی، استقلال مودیان مالیاتی را در تصمیمگیری و مشارکت آنها در این طرح کاهش می‌دهد. همچنین یافته‌های جدید نشان داده است که تعیین ضریبها و نرخ مناسب و عادلانه مالیات، مشارکت مودیان رادر طرح خوداظهاری و درجه تمکین و تعامل

سال بعد از ابلاغ مالیات مشخصه قطعی از هر گونه تسهیلات و بخشودگیهای مقرر در قانون مالیاتهای مستقیم محروم خواهند بود.

ملاحظه می‌شود که اولاً جریمه‌های مقرر در این ماده به طور شفاف مشخص نیست و ثانیاً اگر جریمه‌هایی وجود داشته باشد عامل بازدارنده‌ای برای انجام تخلف نخواهد بود.

تشویق به فرار از پرداخت مالیات

برابر ماده ۱۵۷ قانون مالیاتهای مستقیم؛ نسبت به مودیان مالیات بر درآمد که در موعد مقرر از تسلیم اظهارنامه منبع درآمد خودداری نموده‌اند یا اصولاً طبق مقررات این قانون مکلف به تسلیم اظهارنامه در سررسید پرداخت مالیات نیستند (مرور زمان مالیاتی ۵ سال از تاریخ سررسید پرداخت مالیات می‌باشد) و پس از گذشتن ۵ سال مذکور مالیات قابل مطالبه نخواهد بود.

از مفاد این ماده چنین استنباط می‌شود که اگر مودی مالیاتی به تکالیف قانونی خود نسبت به تسلیم اظهارنامه مالیاتی و ابراز درآمد خود عمل نکرد و یا درآمد خود را کتمان نمود و ظرف مدت ۵ سال مالیات مربوط به درآمد او مطالبه نگردد به عنوان جایزه بدحسابی و تخلف هر چند میلیارداریال مالیات پرداخت نکرده باشد، مالیات قابل مطالبه و وصول نخواهد بود، و اگر هم ظرف مدت ۵ سال بتوان از او مالیاتی مطالبه کرد، با توجه به گذشت چند سال و کاهش ارزش پول نتیجه‌ای عاید دولت و دستگاه مالیاتی نخواهد شد. در حالی که در سایر کشورها حتی کشورهای در حال توسعه با توجه به این که مالیات از جمله حقوق عمومی بوده و پرداخت آن و فرار از آن خیانت در امانت محسوب می‌شود و دارای مجازاتهای سنگین مالی و جزایی است، به نظر می‌رسد در تهیه و تدوین قوانین از جمله قانون مالیاتها آنچه که مورد توجه قرار نمی‌گیرد نظر سنجی از افراد خبره و کارشناس است. ارزشیابی نظرات آنها و سپس تعیین و به دست آوردن یافته‌های جدید و پذیرفتنی و سازگار با شرایط اقتصادی و اجتماعی می‌تواند کمکی مهم به بهبود وضع قوانین کشور باشد.

پانوشته:

1- Risk-based Audit

طرح خوداظهاری مالیاتی کنار می‌روند، این دسته از مودیان که تعدادشان هم زیاد است باید به وسیله نیروی انسانی به مالیاتشان رسیدگی شود و همان طور که قبلاً گفته شد افزون بر درگیری و نارضایتی مودیان، موجب اتلاف وقت و صرف هزینه بیشتر نیز خواهد شد.

۴- به علت نبود سیستم جامع و کامل اطلاعات درآمدی مودیان مالیاتی، تعدادی از آنها از این طرح سوءاستفاده کرده و مالیات سال جاری را با اضافه کردن درصدی از مالیات سال گذشته پرداخت می‌کنند. در حالی که مالیات واقعی و حقه آنها بسیار بیشتر است.

۵- نمونه‌گیری اظهارنامه‌ها برای رسیدگی از طریق قرعه‌کشی بر اساس شانس و تصادف یکی دیگر از معایب این طرح است. تجربه نشان داده است که در نمونه‌های انتخابی، مودیان انتخاب می‌شوند که درستکار بوده و از همه خوش حسابترند ولی مودیان متخلف کمتر در این نمونه‌گیری انتخاب می‌شوند.

۶- انتخاب مودیان بدون طبقه‌بندی بر اساس فعالیت و صنف و بدون درجه‌بندی، بر اساس میزان فعالیت و درجه اهمیت فعالیت انجام می‌گیرد. این نوع نمونه‌گیری، غیر آماری و غیر علمی بوده و موجب فشارهای اقتصادی و اجتماعی زیادی به تعدادی از مودیان مالیاتی و کمک به فرار مالیاتی می‌گردد.

مبنای قانونی

برابر ماده ۱۵۸ قانون مالیاتهای مستقیم؛ سازمان امور مالیاتی کشور می‌تواند در مورد بعضی از منابع مالیاتی کلاً و یا جزئاً و در نقاطی که مقتضی بداند طبق آگهی منتشره و در نیمه اول هر سال اعلام نماید که در سال بعد اظهارنامه مودیان مذکور را که به موقع تسلیم نموده باشند، فقط تعدادی از آنها را به طور نمونه برای و طبق مقررات این قانون مورد رسیدگی قرار خواهد داد.

جریمه‌ها و مجازاتهای متخلفان خوداظهاری مالیاتی

برابر ماده ۱۹۴ قانون مالیاتهای مستقیم؛ مودیان که اظهارنامه آنها در اجرای مقررات مورد رسیدگی قرار می‌گیرد، در صورتی که درآمد مشمول مالیات مشخصه قطعی شده با رقم اظهار شده از طرف مودی بیشتر از ۱۵ درصد اختلاف داشته باشد، علاوه بر تعلق جریمه مقرر مربوط که قابل بخشودگی نیز نخواهد بود تا ۳